

Conferència-col.loqui:

**LA BIODIVERSITAT COM A RECURS ECONÒMIC.
EL PARC NATURAL DE L'OBÔ EN EL DESENVOLUPAMENT
D'ACTIVITATS SOSTENIBLES A SÃO TOMÉ E PRÍNCIPE**

(dada en llengua catalana)

7 de març de 2007

De les 19:00 a les 20:45 h.

Biblioteca Jaume Fuster, Barcelona

Entrada aprox.: 20 persones (públic heterogeni)

Ponent:

MIREIA BOYA BUSQUET,

Ambientòloga, becària de La Caixa, investigadora-doctorant de gestió del territori de la Universitat de Montréal, col.laboradora de l'ONG STeP-UP, membre de l'Associació Caué-Amics de São Tomé e Príncipe.

Presenten:

RAMON ARRIBAS i QUINTANA,

Geògraf, director del Consell Assessor pel Desenvolupament Sostenible de la Generalitat de Catalunya (Govern de Catalunya - *Governo de Catalunha*), professor del Centre d'Estudis Demogràfics de la Universitat Autònoma de Barcelona.

i

XAVIER MUÑOZ i TORRENT,

Geògraf i mestre en gestió pública, cap de l'Observatori Econòmic i Social i de la Sostenibilitat de Terrassa, tresorer del Col.legi de Geògrafs a Catalunya, President de l'Associació Caué - Amics de São Tomé e Príncipe.

En Xavier Muñoz, en nom de l'Associació Caué, inicià l'acte agraïnt la presència del públic i la gentilesa de la Biblioteca Jaume Fuster per prestar el local i els recursos humans i tècnics per a fer possible la celebració de l'acte. Presentà ràpidament els objectius de l'Associació Caué, Amics de São Tomé e Príncipe, dedicada a la promoció econòmica i social d'aquelles illes, fent èmfasi especialment a l'interès de l'organització en propiciar en l'entorn barceloní la difusió d'informació i coneixement sobre les illes i el seu context regional.

Cedeix la paraula a en Ramon Arribas a qui se cedeix la presidència de l'acte. Arribas intervé per a emfasitzar el concepte de desenvolupament sostenible i la necessitat d'introduir un canvi de cultura de respecte ambiental que permeti l'equilibri entre el creixement econòmic i social i la conservació dels recursos naturals, en una harmonia que possibiliti el manteniment de la qualitat de vida. Advoca per una nova i necessària cultura de la sostenibilitat en totes les activitats humanes, de tal forma que, atesa l'evolució del clima a nivell planetari i les seves repercussions a l'escala local, és l'única cultura possible, l'únic paradigma possible de desenvolupament.

Afegeix que aquest paradigma és aplicable a tot arreu, perquè la tendència a la insostenibilitat és un problema mundial. El món més desenvolupat tecnològicament comença a ser conscient de l'impacte catastròfic de la contaminació i de les pràctiques de creixement basades en la despesa en territori. I ha de corregir si vol evitar la insostenibilitat, i, en molts casos, cal invertir les tendències.

Molt probablement Àfrica encara estigui a temps d'aprendre de les experiències negatives i d'aplicar polítiques que permetin un creixement sense destruir/devastar els recursos naturals, com ha anat succeint als països del nord, entre d'altres coses perquè, en molts casos, el seu desenvolupament econòmic depèn de la valorització d'aquells recursos en el mercat mundial, per exemple en activitats turístiques.

Això permet a en Xavier Muñoz reprendre la paraula per connectar el discurs amb el tema a exposar per la ponent principal. Mireia Boya presenta una conferència (suportada en un document pwp) de caràcter marcadament pedagògic, pensat per a un públic heterogeni, que potser té coneixement del paisatge santomense, però no dels conceptes que pretèn relacionar: biodiversitat i activitat econòmica. Inicia el seu parlament introduint els conceptes bàsics de diversitat biològica i de formació del paisatge, fent èmfasi en la interacció entre el medi físic i natural i l'home: l'acció antròpica.

Aquesta introducció li permet presentar les illes (situació, breu cronologia les característiques paisatgístiques de les illes, emprant mapes de situació i d'ús del sòl, així com de fotografies escollides per a mostrar els diversos tipus d'ecosistemes i d'activitats humanes lligades amb l'aprofitament de la terra: per un costat els paisatges humanitzats de plantació (canya boscos d'ombra: cafè i cacau) i sabanes degradades, els ecosistemes marins i de costa, i els paisatges incòlumes, quasi indòmits, del tupid bosc primari i secundari, d'alta i baixa muntanya equatorial. Assenyala especialment determinats ecosistemes com els boscos de baobabs degradats o els estanys amb mangleres. Informa que els paisatges santomenses, pel caràcter illenc, contenen més de 40% espècies endèmiques d'ocells (incluent 5 gèneres endèmics), 20% de plantes (2 gèneres) i el 100% dels amfibis. En les diapositives mostra l'exemple del *cocumba*, el peix-amfibi que té la capacitat de córrer per sobre de la superfície de les aigües calmades, i que es pot veure en les excursions amb canoa pel riu Malanza, al sud de l'illa. Mireia Boya destaca que la biodiversitat santomense es projecta sobre una diversitat paisatgística, especialment sorprenent quan tenim en consideració aquesta diversitat es produeix en molts pocs kilòmetres quadrats, en un microstat.

Na Mireia Boya, a la vegada, posa de relleu que aquesta biodiversitat no s'hagués valorat mai tan depressa sense la intervenció de la UE, a través del programa ECOFAC, que consistí (la seva primera edició, 1992-2004) en l'aplicació a l'Àfrica Central i Occidental (Camerún, Guinea Equatorial, Tchat, República Centrafricana, Gabon i São Tomé e Príncipe) d'un fons per a la posta en marxa polítiques i accions dedicades a la identificació i delimitació de territoris d'importància ecològica, la formalització de parc naturals i reserves de la biosfera i els mecanismes de la seva gestió bàsica (capacitació de guardes, reforestació, protecció d'espècies en perill d'extinció) i d'aprofitament futur (implantació d'activitat d'ecodesenvolupament i de desenvolupament endògen).

A São Tomé i a Príncipe es constituí el Parc Natural de l'Obô, que consisteix principalment en la zona selvàtica central i del sudoest d'ambdues illes, principalment el bosc primari d'alta muntanya (el situat per sobre dels 1.200 m d'altura) i secundari,

als que s'han afegit, a l'illa de São Tome, els paratges de Praia das Conchas, al nord, i de Malanza i Praia Jalé i Praia Xixí, al sud. El Parc interessa en l'actualitat el 30% de l'extensió del país, això és uns 300 km².

Mireia Boya presenta uns interessants mapes sobre l'extensió dels diferents tipus de paisatge, que acompanya de imatges representatives, de les quals no deixa d'assenyalar en els paisatges de plantació (les anomenades *roças*) l'important patrimoni arquitectònic que, juntament amb el modelatge paisatgístic, és testimoni evident de la història.

Respecte dels resultats i impacte de l'establiment del Parc Natural de l'Obô, Boya destaca principalment la importància de la formalització de l'espai (la seva identificació i delimitació oficial, així com els estudis de catalogació de les espècies) que implica necessàriament una valoració pertinent dels recursos ecològics per part de les autoritats nacionals i dels ciutadans, convertint-se en un recurs pedagògic de primer ordre, i a la vegada un recurs econòmic en sí mateix, sobre el que es poden fundar activitats humanes respectuoses amb l'ambient i que a la vegada el revaloren. Això li permet mostrar tres experiències lligades amb el parc:

- D'una banda, l'acció de l'associació Marapa, promoguda per la Cooperació Francesa, que, partint de les accions per al foment de la protecció de les tortugues marines, al sud de l'illa, ha propiciat la conversió d'un lloc d'observació de l'espai de nidificació, en un *ecolodge* basat en aquella activitat a la Praia Jalé. L'*ecolodge* consisteix en un espai de pic-nic i en l'explotació de 5 *palhotas* fetes de troncs i palmes de cocoter on els turistes s'hi poden allotjar per passar la nit en un àmbit molt senzill (sense aigua corrent ni llum elèctrica) però autèntic (les barraques estan condicionades amb llits amb matalassos, per a allotjar fins a 9 persones a la vegada), al costat d'una platja impressionant, sovint ocupada únicament pels clients. L'*ecolodge*, gestionat en règim de (quasi-)cooperativa per la comunitat de Porto Alegre (la seu de l'antiga roça del mateix nom), ofereix el servei d'alimentació, a base de la gastronomia local. Els beneficis es reparteixen aproximadament a terços entre Marapa, els treballadors i la comunitat de Porto Alegre, de forma que aquells poden veure com part de la renda pot revertir en millores en la comunitat local (ho han dedicat per decisió dels membres de la comunitat, en primera instància, a l'establiment i manteniment de telecomunicacions per satèlit, propiciant la connexió de la comunitat amb la resta del país -abans no tenien connexions telefòniques- i al món).

[De fet, es tracta d'un assaig d'estructuració local, segurament estimulant la llavor perquè la comunitat de Porto Alegre esdevingui un nou municipi].

De Marapa també sorgí la idea d'explotació ecològica i controlada de la zona dels manglars del riu Malanza, on s'hi organitzen excursions en canoes, que poden arribar a connectar-se amb l'*ecolodge* de Praia Jalé.

- En segon lloc, ens parla de l'acció de l'associació Natcultura, especialment en les accions de formació per mitjà de la gestió de l'Escola de Diogo Vaz (a l'occident de l'illa de São Tomé), que ha permès la capacitat de joves en cultures tradicionals i noves de l'agricultura, oficis de la construcció (enfocada principalment al manteniment d'edificis i a la recuperació del

patrimoni), artesanía, perruqueria i també de guies de d'ecoturisme. Des de Diogo Vaz es poden organitzar itineraris ecològics visitant, per exemple, l'aqüeducte del riu Contador i el sistema natural de salts d'aigua, que escarpen el relleu vulcànic de l'illa. També és possible allotjar-se a l'Escola, encara que de forma molt precària. Actualment s'està pensant en organitzar-hi el que aquí es coneix com una escola-taller, al voltant de la recuperació del patrimoni arquitectònic.

- Finalment, Mireia Boya ens relata l'acció, que ella ha viscut més d'a prop, que és el desenvolupament del centre de Bom-Sucesso (que fou la seu central d'operacions del programa Ecofac a les illes) i que ara segueixen desenvolupant el grup de guardes forestals, que estan en procés de constituir-se en associació professional. Ells han estat mantenint les instal·lacions (oficines, aules de la natura i també l'alberg), així com l'adequació i manteniment del Jardí Botànic. Es mantenen principalment dels preus cobrats als grups de turistes que desitgen adentrar-se al Parc, en itineraris pedestres que permeten recórrer antics camins que connectaven a través del bosc les roças més remotes de l'illa. Bom-Sucesso també és lloc des d'on es pot atacar l'ascensió cap a la Lagoa Amélia (1.400 m) o al Pic São Tomé (2.024 m).

Finalment, Mireia Boya ataca els reptes del futur, tant respecte dels projectes associats amb la valorització de la biodiversitat i dels paisatges santomenses com a recursos per a organitzar unes economies diferenciades, a l'entorn d'activitats ecoturístiques. Parla principalment de l'esperança dels treballadors de Bom-Sucesso perquè es reediti el programa Ecofac, considerant que durant els anys de funcionament de l'anterior edició, Ecofac tenia enrolats directament una cinquantena de treballadors, la qual cosa (si tenim en compte que les famílies santomenses estan formades per una mitjana de 8 membres) significava que el programa incidia directament sobre el manteniment d'unes 500 persones. Ecofac fou un programa executat directament per la Unió Europea.

Mireia, però, ens parla d'altres reptes del desenvolupament per mantenir la seva sostenibilitat: deforestació indiscriminada i erosió del paisatge, reducció del peix i l'avifauna, l'ús incorrecte de pesticides en l'agricultura i també en les campanyes de deinsectació, extracció indiscriminada de sorra a les platges, sojorn de la malària com a principal element patològic i causa de mort i també sobre problemes més nous, com la gestió dels residus, cada cop amb més components inorgànics.

Després de la mitja hora llarga d'exposició de Mireia Boya, es passà la paraula al públic. Els temes que se suscitaron i sobre els que es basà un animat debat foren els següents:

- El respecte a la natura, la valoració del paisatge en la determinació d'un determinat model turístic futur. Especialment es parlà de quin model turístic seria millor. D'una banda, l'ecoturisme, però no com a un turisme de masses. D'altra banda, el turisme industrial, sobre el que es va concloure que, dades les actuals circumstàncies tant d'accessibilitat des d'Europa com de capacitat hotelera, tampoc pot ser encara de cap manera massiu.

- El creixement de la població com a "bomba de rellotgeria" per al desenvolupament sostenible del país. Modificació dels patrons socials de comportament, creixent insatisfacció dels joves.
- La valoració i la recuperació de les cultures agrícoles tradicionals, com a base també per a fonamentar atractius turístics; basat en la recuperació del patrimoni arquitectònic per a ser utilitzat també en la generació de propostes turístiques originals.
- La recuperació de l'activitat de les roças també com a eix per a la desconcentració de la població en el territori i com a alternativa a l'organització secundària de l'ordenament territorial del país.
- Preguntes a l'entorn de la realitat santomense i com arribar a São Tomé i de com trobar informació actualitzada sobre el país. Això es relacionà amb un intens debat sobre el paper fonamental de l'accessibilitat per al desenvolupament del turisme.
- Es demanà també sobre les connexions que té l'Associació Caué amb organitzacions socials a São Tomé e Príncipe, a la qual cosa es respongué que l'acció de la Caué ha estat fins ara modesta, lligada a la tramesa de materials útils, a l'ajuda a la gestió i a l'organització de sistemes d'informació/comunicació de promoció i debat sobre les Illes: tramesa d'eines, roba i material escolar, ajut a la definició de polítiques i posta en marxa del fòrum electrònic STP (<http://groups.yahoo.com/group/saotome>) i de la web de l'associació (<http://es.geocities.com/caueass>), així com de webs d'artistes. Xavier Muñoz destacà les relacions directes amb l'associació Natcultura, que precisa principalment de personal educatiu format i també personal de gestió.